

III.

Noget om Reformationen i Randers.

I Ny kirkehist. Saml. II, 727 flg. er der meddelt nogle Efterretninger om Reformationen i Randers, og da navnlig om Prædikanten Mattis Lang, der udentvivl var det vigtigste Redskab til den evangeliske Læres Indførelse i denne By. Jeg har været saa heldig senere at finde følgende vigtige Brev af 31 Maj 1530, der giver yderligere Oplysning om hans Stilling og Virksomhed. Det meddeles derfor her efter Originalen paa Pergament i Gehejmearkivet.

Jeg Mattis Langh prest vdi Randers gjør witterligt oc kiendes met thenne myn eyghen handscrift oc obnebref, att ieg haffuer anammet aff erlig oc welbørdig mandt oc strenge Ridder H. Moghenss Gøye, Danmarcks riiges Hoffmester, en kyrky nordhen til hans gordt indhen østhre port søndhen til gadhen her y Randers liggendes, at nydhe oc beholde myn liiffs tydt, oc skal ieg giøre thee sognefolk y same sogen theres sacramenther, thyssliggesth predicke oc lere Gwdtz oerdt, som en ret euangeliske predicker bør ath giøre; oc kiendes ieg meg at haffue for^m kyrky aff for^m H. Moghens Gøye oc aff inghen andhen. Til witnessbørd haffwer ieg screffuen thette breff met myn eghen handt oc henger myth indsyghel ther nedhen for. Gyffwen wdi Randers tissdagen nest for Pynxdagh aar effther gwdtzbyrdt mdxxx.

Til Forklaring af dette Brev kan det bemærkes, at Kongen den 17 Februar 1530 havde skjænket Hr. Mogens Gøye — Munkenes Pest og de evangeliske Prædikanters erklærede Beskytter — Graabrødre Kloster i Randers med alt Tilbehør, navnlig ogsaa Kirken ¹⁾, og det er aabenbart denne, han kort efter overlod til Mattis Lang, at han deri kunde forrette en evangelisk Præsts Tjeneste. Den Tvivl, som der tidligere har været angaaende Aaret, da Mattis Lang

¹⁾ Kirkehist. Saml. I, 408—9.

begyndte sin Virksomhed her, er altsaa nu klaret. Om hans forudgaaende Liv findes der en gammel, neppe sønderlig paaagtet Efterretning i Hamsforts Series episcop. Arhusiorum (Scr. Rer. Dan. VII, 215). Ifølge den var han født i Harsyssel (Harsalia) og havde været Rektor i Slagelse (schola Slauossensis), inden han kom til Randers. Efter at han var bleven Biskop i Aarhus, ejede han endnu en Gaard i Randers, hvis aarlige Landgilde Kongen 1552 henlagde til den latinske Skole sammesteds ¹⁾.

En Følge af Reformationen i Randers var det, at flere unødvendige Kirker bleve nedbrudte, deriblandt Vor Frue. Det har imidlertid sin Vanskelighed at klare, naar denne Kirke er bleven nedbrudt. Almindelig antages, at det er sket i selve Reformationstiden eller meget kort efter, og herpaa kunde ikke blot et Kongebrev og en Herredagsdom tyde, der findes trykte i Danske Magazin VI, 141. 276, men ogsaa en Kvittering, som Borgmestere og Raad i Randers fik af Kongen (dat. Viborg, Mandag næst efter Vocem Jucunditatis 1537) for 409 Lod Sølv, som Hr. Matts (Ovesen), Provst i Randers, »antvordede Gregers Prütze, Kgl. Maj.s Dørsvend paa Kongens Vegne, af Vor Frue Kirke i Randers« ²⁾. Imidlertid skal jeg dog, uden nærmere at kunne oprede Forholdet, gjøre opmærksom paa, at der i Registre over alle Lande 5, 475—7 findes Udtog af et Kongebrev med Overskrift »Vor Frue Kirke her i Randers fik Brev paa dette efterskrevne Gods«, og derpaa anføres under den særlige Titel »Jordskyld til Vor Frue Kirke« en Del Kjøbstedgods i Randers med den aarlige Afgift, som det ydede. Stykket er udateret; men da det forudgaaende Brev i Registranten er dateret: Dronningborg S. Mathiæ Apostoli Dag 1552, er det sandsynligt, at Brevet vedkom-

¹⁾ Hofmans Foundationer II, 370. Reg. o. a. L. 5, 143.

²⁾ Registre over alle Lande, 4, 285. En anden Kvittering, som Hr. Mads Ovesen omtrent ved samme Tid fik for Aflevering af en stor Mængde Messechagler og kostelige Kirkeklæder, anføres i Danske Mag. 3 R. VI, 131—2.

mende Vor Frue Kirke er fra samme eller en nær derpaa følgende Dag. Men er det saa, da synes Kirken rigtignok dengang endnu at have været til.

Endnu sluttelig en lille Bemærkning om en Mand, der ved Siden af Mattis Lang og Henning Baltersen vistnok har været blandt Reformationens tidligste Forkyndere i Randers, nemlig Hr. Niels Christiensen, der 1530 omtales som Mogens Gøyes Prædikant eller Huskapellan. Den af mig tidligere udtalte Formodning, om at han er den »forløbne Graamunk Broder Niels«, som Paulus Eliæ giver Skyld for, i Forbindelse med »en selvgjort Præst« (Mattis Lang), at have vakt den lutherske Bevægelse i Randers¹⁾, vinder formentlig Stadfæstelse ved følgende Kongebrev, der viser, at Niels Christiensen senere var luthersk Præst ved S. Mortens Kirke sammesteds²⁾.

Her Niels Christiensen sogneprest till Sancti Morttens kircke her vdi Randers sck breff, som heer efter følger.

Vij Christiann etc. Giøre alle witterliggt, att wij aff wor synnderlig gunst oc naade haffuer wnnit oc tilladett, och nu med thette wortt obne breff wnde och tillade, att oss elsk^e Her Nils Chrestensen, sogneprest till Sancti Mortthens kircke heer vdi wor kiøbstedt Randers, maa oc skall aarligen vppebere wor och kronens part aff tiendenn offuer allt Tødzsløff sogenn i Gerløff herrett liggendis, och then haffue, nyde, bruge och beholle vdi hans liiffs tiidt och saa lennge handt leffuer. Dog att nar for^{ne} Her Nils er dødt och affgangenn, tha skall samme tiende vbehindrett igien komme till oss och kronen. Cum inhibitione solita. Datum Drottningborge feria 5ta post Dominica oculi [1552].

Tiden, da Hr. Niels Christiensen er bleven Præst ved S. Mortens Kirke, kan vel neppe mere oplyses. For nylig

¹⁾ Ny kirkeh. Saml. II, 729.

²⁾ Registre over alle Lande, Nr. 5, Fol. 372.

har Adjunkt A. Heise dog gjort opmærksom paa¹⁾, at han endnu 1532 var i Mogens Gøyes Tjeneste, da han hjalp til ved Forstyrrelsen af Graabrødrekløstret i Næstved (venkelig har han dengang opholdt sig paa Mogens Gøyes Herresæde Gunderslevholm). Dertil kan endnu føjes, at et Par Aar efter fik han, utvivlsomt ved sin mægtige Herres Hjælp, en mere selvstændig Stilling, idet han 1535 af Christian III beskikkedes til Forstander for Helliggejsthus i Randers²⁾. Fra denne Stilling, hvormed en præstelig Gjerning sandsynligvis har været forbunden, gik han da senere over til Sognepræsteembedet ved S. Morten. I ethvert Tilfælde godtgjør ovenanførte Kongebrev tilstrækkelig, at han har været Præst ved denne Kirke, skjønt hverken Poulson eller Galthen nævne ham i deres Præsterækker fra Randers. — Endnu kunde det bemærkes, at naar Zwergius (Sjæl. Cleresi S. 433) anfører Hr. Niels Christensen blandt Kong Frederik I's Skriftefædre, fordi »Kong Frederik communicate første Gang 1526 med Rigsraad Magnus Gøye«, da er det, som man let vil se, en saare løs Formodning, da det slet ikke er givet, at Hr. Niels i Aaret 1526 var Mogens Gøyes Præst eller udførte den omtalte kirkelige Handling.

¹⁾ Se foran, S. 559, Not. 2.

²⁾ Danske Mag. 3 R. V, 108: »Hr. Niels Christensen et Følgebrev til Bønder og Tjenere, som ligge til Helliggejsthus i Randers«.